

UMDETÜ'L-AHKÂM

Şemseddin es-Seffârî'nin *Keşfü'l-liğâm şerhu 'Umdeti'l-aḥkâm* (nşr. Nüreddin Tâlib, I-VII, Küveyt 1428/2007); Abdülkâdir Bedrân'ın *Mevridü'l-efhâm min sel-sebîli 'Umdeti'l-aḥkâm*; Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî'nin *Şerhu 'Umdeti'l-aḥkâm* (nşr. Enes b. Abdurrahman b. Abdullah el-Akil, I-III, Küveyt 1431/2010); Abdullah b. Abdurrahman b. Sâlih Âlû Bes-sâm'ın *Teysirü'l-'allâm şerhu 'Umde-ti'l-aḥkâm* (I-II, Kahire 1380, 1381; Mekke 1393, 1404/1984, 1405/1985; Beyrut 1398/1978; I-III, Cidde 1407/1987) ve *Hulâsâtü'l-kelâm 'alâ 'Umdeti'l-aḥkâm* (Kahire 1382/1962); Hasan Süleyman en-Nûrî – Alevî b. Abbas el-Mâlikî'nin *Neylül-me-râm şerhu 'Umdeti'l-aḥkâm* (Mekke 1381, 1390); Ahmed b. Yahyâ en-Necmî'nin *Te'sîsü'l-aḥkâm 'alâ mâ saḥḥa 'an ḥayri'l-enâm bi-şerhi eḥâdîsi 'Umde-ti'l-aḥkâm* (Câzân 1400); Muhammed b. Sâlih b. Useymîn'in *Tenbihü'l-efhâm şerhu 'Umdeti'l-aḥkâm* (Dübey 1426/2005); Faysal b. Abdülazîz Âlû Mübârek'in *Hulâsâtü'l-kelâm şerh 'alâ 'Umdeti'l-aḥkâm* (Kahire 1369, Riyad 1379, 1422/2001); Ebû Üsâme Süleym b. İd el-Hilâlî'nin *Züb-detü'l-efhâm bi-fevâ'idü 'Umdeti'l-aḥkâm* (I-II, Beyrut 2007) ve İsmâil b. Muhammed el-Ensârî'nin *el-İlmâm bi-şerhi 'Umdeti'l-aḥkâm* (Riyad 1400/1980) adlı eserleridir. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî *'Umdetü'l-aḥkâm* üzerine yazılmış kırk beş şerh, hâşiye ve ta'lik tesbit etmiştir (Bedreddin ez-Zerkeşî, neşredeninin girişi, s. 59-63).

İbnü'n-Nakkâş'ın *İḥkâmü'l-aḥkâmî's-şâdire min beyni şefeteyyi seyyidi'l-enâm* adlı eseri (nşr. Rif'at Fevzî Abdülmuttalib, Kahire 1409/1989) *'Umdetü'l-aḥkâm*'ın tekmiyesi mahiyetinde olup Bedevî Abdüssamed Tâhir *İḥkâmü'l-aḥkâm*'ı yüksek lisans tezi olarak tahkik etmiştir (1406/1986, Câmiatü Ümmi'l-kurâ, Mekke). İbnü'n-Nakkâş ayrıca *'Umdetü'l-aḥkâm* üzerine sekiz ciltlik bir şerh yazdığını belirtmektedir (Safedî, III, 98). İbn Merzûk el-Hatîb'in *Teysirü'l-merâm fi şerhi 'Umdeti'l-aḥkâm*'ı İbn Dakikül'îd ve Fâkihânî'nin şerhlerinin bazı ilâvelerle birleştirilmesinden ibarettir (yazma nüshaları için bk. Brockelmann, I, 438). Emîr es-San'ânî, İbn Dakikül'îd'in *İḥkâmü'l-aḥkâm*'ına dair *el-'Udde 'alâ Şerhi'l-'Umde* (Kahire 1960) ve *el-'Udde hâşiye 'alâ İḥkâmî'l-aḥkâm* (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, I-IV, Kahire 1410/1990) adıyla iki

hâşiye yazmıştır. İbn Hacer el-Askalânî'nin *en-Nüket 'alâ şerhi'l-'Umde* isimli kitabı, İbnü'l-Mülakkın'ın kaleme aldığı şerh üzerine bazı notlar ihtiva etmekte olup tamamlanmamıştır. Kâtib Çelebi'nin *'Uddetü'l-efhâm fi şerhi 'Umdeti'l-aḥkâm* adıyla zikredip Ebû Bekir eş-Şâşî'ye ait *el-'Umde fi fîrû'î's-Şâfi'iyye* adlı eserin şerhi olduğunu söylediği kitabın da (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1169-1170) Cemmâîlî'nin *'Umdetü'l-aḥkâm*'ının Ali b. Muhammed el-Hâzin tarafından yapılan şerhi olduğu belirtilmektedir (*DîA*, XVII, 126).

'Umdetü'l-aḥkâm'ın ricâli hakkında da çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda Abdülkâdir b. Muhammed es-Sa'bî *Ricâlü 'Umdeti'l-aḥkâm* (Medine Ârif Hikmet Ktp., Usûlül'l-hadîs, nr. 35), Cemâleddin Abdullah ez-Zevlî *Ricâlü'l-'Umde*, Ebû İshak İbrâhim b. Mûsâ el-Ebnâsî *el-'Udde 'alâ ricâli'l-'Umde* (Rabat, nr. 3175), İbnü'l-Mülakkın *el-'Udde fi ma'rifeti ricâli'l-'Umde*, Muhammed b. Abdüddâim el-Birmâvî *Ricâlü'l-'Umde* ve Alevî b. Abbas el-Mâlikî *İthâfû't-tullâb li-terâcimi men zükire fi'l-'Umde mine'r-ruvâti ve'l-aşḥâb* adıyla birer eser kaleme almıştır. İbn Hacer el-Askalânî, *Tesmiyetü men 'urife mimmen übhime fi'l-'Umde* adlı kitabında bu eserdeki hadislerde geçen müphem şahısların kimliğini tesbit etmiş (Mektebetü'l-Ezher, Mecmûa, nr. 109, vr. 113-128), Ebû Yâsir Muhammed b. Ammâr el-Mâlikî *el-İḥkâm fi şerhi ğarîbi 'Umdeti'l-aḥkâm*'ında eserde yer alan garîb lafızları açıklamış, Bedreddin İbn Ferhûn, *el-'Udde fi i'râbi'l-'Umde*'sinde (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, nr. 395; İskenderiye el-Mektebetü'l-belediyye, Hadis, nr. 4) kitabı i'râb açısından incelemiştir (Bedreddin ez-Zerkeşî, neşredeninin girişi, s. 9-10, 63-64).

BİBLİYOGRAFYA :

Cemmâîlî, *el-'Udde fi'l-aḥkâm fi me'âlimi'l-ḥelâl ve'l-harâm* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1406/1986; İbn Dakikül'îd, *İḥkâmü'l-aḥkâm şerhu 'Umdeti'l-aḥkâm* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1418/1997, neşredeninin girişi, s. 3-9; Safedî, *A'yânü'l-'aşr* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1410/1990, III, 98; Bedreddin ez-Zerkeşî, *en-Nüket 'ale'l-'Umde fi'l-aḥkâm* (nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî), Riyad 1428/2007, s. 67-69; ayrıca bk. neşredeninin girişi, s. 5-11, 59-64; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1164-1165, 1169-1170; Brockelmann, *GAL*, I, 438; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 37; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-şürûḥ ve'l-ḥavâsî*, Ebûzabî 1425/2004, II, 1223-1227; Ali Eroğlu, "Hâzin, Ali b. Muhammed", a.e., XVII, 126.

MEHMET EFENDİOĞLU

UMDETÜ EHLİ't-TEDKİK
(عمدة أهل التدقيق)

Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin (ö. 895/1490) akaide dair dört eserinin ortak adı olan *'Akā'idü's-Senûsî*'nin üçüncü kitabı *'Akidetü's-Senûsî el-vustâ*'nın kendisi tarafından yapılan şerhi (bk. AKĀIDÜ's-SENÜSÎ).

UMDETÜ EHLİ't-TEVFİK
(عمدة أهل التوفيق)

Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin (ö. 895/1490) akaide dair dört eserinin ortak adı olan *'Akā'idü's-Senûsî*'nin dördüncü kitabı *'Akidetü ehlî't-tevfîd el-kübrâ*'nın kendisi tarafından yapılan şerhi (bk. AKĀIDÜ's-SENÜSÎ).

UMDETÜ'L-KÂRİ
(عمدة القاري)

Bedreddin el-Aynî (ö. 855/1451) tarafından yazılan *Şaḥîḥ-i Buḥârî* şerhi (bk. el-CÂMI'U's-SAHÎH).

UMEYR b. ADÎ
(عمير بن عدي)

Umeyr b. Adî b. Hareşe el-Hatmî el-Ensârî

Sahâbî.

Medine'nin iki büyük kabilesinden biri olan Evs'in Benî Hatm koluna mensuptur. Babası Benî Hatm'in şairlerinden biriydi. Annesi Ümeyye bint Vâhib'dir. Umeyr kabilesinden müslüman olan ilk kişidir. Aynı kabileden Huzeyme b. Sâbit ile birlikte Benî Hatm'in putlarını kırdıkları bilinmektedir. Birçok kaynakta Umeyr'in âmâ olduğu, bazılarında ise gözlerinin zayıf gördüğü kaydedilmektedir (İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 1218). Bir kısım kaynaklarda (meselâ bk. a.g.e., a.y.) Uhud'da ve daha sonrakı gazvelerde bulunduğu zikredilmekle birlikte görme kusurundan dolayı savaşlara katılmadığı bilgisi daha meşhurdur. İbn Abdülberr'in diğer bir eserinde Umeyr'i Uhud şehidleri arasında sayması (*ed-Dürrer*, s. 155), bu konuda İbn Hazm'ın verdiği bilgiyi (*Cevâmi'u's-sîre*, s. 134) sehven tekrarlamasından kaynaklanmış olmalıdır,

çünkü Uhud'da şehid olan Umeyr değil kardeşi Hâris'tir (İbn Hacer, III, 33).

Umeyr b. Adî, İslâmiyet hakkında ağır sözler söyleyen, Hz. Peygamber'i hicveden ve Medine halkını onu öldürmeleri için kışkırtan Asmâ bint Mervân'ı katletmesine dair bir rivayetle tanınır. Asmâ, Umeyr'in kabilesinden Yezîd b. Zeyd'in karısı olup kaynaklarda anlatılan olay Bedir Gazvesi'nden birkaç gün sonra gerçekleşmiştir. Buna göre Asmâ'nın tavrından çok incinen Resûl-i Ekrem'in, "Bu kadına hak ettiği cevabı verecek bir kimse yok mu?" şeklindeki sözünü duyan Umeyr, "Allahım! Eğer Resûlullah Bedir'den sağ salım dönerse bu kadını öldüreceğim" diyerek adakta bulunur. Bedir Gazvesi'nin ardından ramazan ayının bitimine beş gün kala bir gece Asmâ'nın evine girerek onu öldürür ve aynı gün sabah namazını Mescid-i Nebevî'de kılar. Hz. Peygamber onu mescidde görünce durumu tahmin eder. Yaptığı işin Resûl-i Ekrem tarafından nasıl karşılanacağını bilmeyen ve Asmâ'nın ailesinden çekinen Umeyr, Resûlullah'ın, "Endişe etme, Benî Hatm'de onun için iki keçi bile tokuşmaz" demesi üzerine rahatlar. Hz. Peygamber, "Allah'a ve resulüne gıyabında yardım eden bir adam görmek isterseniz Umeyr b. Adî'ye bakın" sözleriyle ona iltifat eder. Orada bulunan Hz. Ömer, "Şu âmâyâ bakın, Allah'a taat konusunda ne kadar da hassas!" deyince Resûl-i Ekrem, "Ona âmâ deme, o basîrdır" karşılığını verir (Vâkidî, I, 173). Umeyr aynı gün kabilesine döndüğü sırada Asmâ'nın cenazesi kaldırılıyordu. Asmâ'nın çocukları annelerinin kendisi tarafından mı öldürüldüğünü sorduklarında, "Evet ben öldürdüm; eğer Hz. Peygamber hakkında aynı şekilde konuşursanız sizi de öldürünceye yahut kendim ölünceye kadar çarpışmaya devam ederim" dedi. Böylece onun müslüman olduğu anlaşılınca kabilesinden daha önce İslâm'ı benimsedikleri halde kendilerini gizleyenler de inançlarını açıkça dile getirdiler. Resûl-i Ekrem'in bu olay münasebetiyle söylediği, "Onun için iki keçi bile tokuşmaz" sözü darbimesel haline gelmiştir. Daha sonra Umeyr, kabilesine Kur'an öğretmek ve imamlık yapmakla görevlendirildi. Onun, hanımlarından Ümmü'l-Hâris bint Abdullah'tan Hâris, Adî, Abdurrahman ve Ümmü Saîd adlı çocukları; Nesîbe bint Ebû Talha'dan da Abdullah ve Münzir isimli iki oğlu dünyaya geldi. Kendisinden sonra imamlık görevini oğlu Abdullah devam ettirdi. İbn Hacer'e göre Umeyr'in Hz. Peygamber döneminde vefat etmiş olması muhtemeldir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkidî, *el-Meğâzî*, I, 2-3, 172-174; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebî* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut, ts. (Dârü'l-fıkr), IV, 313-315; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 27-28; İbn Hazm, *Cevâmî'u's-sire*, Beyrut 1403/1983, s. 134; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1217-1218; a.mlf., *ed-Dürer fi ihtişâri'l-meğâzî ve's-siyer* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1983, s. 155; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), III, 135; a.mlf., *el-Mevzû'ât* (nşr. Nureddin Boyacılar), Riyad 1418/1997, III, 161; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye* (nşr. Râid b. Sabrî İbn Ebû Alefe), Amman, ts. (Beytül'efkâr ed-devliyye), s. 909; Ebû'l-Fidâ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1418/1997, VIII, 20-21; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 33-34; Asri Çubukçu, "Huzyeme b. Sâbit", *DİA*, XVIII, 436.

ZEKERİYA GÜLER

UMEYR b. SA'D

(عمير بن سعد)

Umeyr b. Sa'd b. Ubeyd el-Ensârî

Sahâbî.

Medine'nin iki büyük kabilesinden biri olan Evs'e mensuptur. Babası Ebû Zeyd Sa'd ilk müslümanlardan olup Bedir Gazvesi'ne katılmıştır. Ebû Zeyd'in ensarın meşhur hâfızlarından Ebû Zeyd ile karıştırıldığı anlaşılmaktadır (İbn Sa'd, IV, 374-375). Enes b. Mâlik'in ifadesine göre hâfız Ebû Zeyd Hazrec kabilesindendir (İbnü'l-Esir, IV, 293). Umeyr, babasının vefatından sonra annesinin evlendiği Cülâs b. Süveyd'in evinde büyüdü. Cülâs münafıklardan olmakla birlikte Umeyr'e iyi davranıyordu. Hz. Peygamber'in Tebuk Gazvesi'nde bulunduğu sırada münafıklar hakkında inen bazı âyetler üzerine Cülâs, "Muhammed'in dedikleri doğru ise biz eşeklerden beter durumdayız" deyince Umeyr, "Ben Resûlullah'ın doğru söylediğine, senin de eşekten beter olduğuna şahitlik ederim" diye karşılık verdi. Cülâs bu sözlerini Hz. Muhammed'e bildirmemesi için Umeyr'i uyardıysa da Umeyr, Resûl-i Ekrem'e haber vermediği takdirde vahiy gelip durumun açığa çıkacağını, böylece kendisinin de suçlu kabul edileceğini düşünerek olayı Resûlullah'a anlattı. Bunun üzerine Resûlullah, Cülâs'ı çağırıp olayın iç yüzünü sordu, fakat Cülâs söylediklerini inkâr etti. Zor durumda kalan Umeyr kendisinin doğru söylediğini tekrarlayınca, "Din ve peygamber aleyhinde olumsuz bir şey söylemedik diye Allah'a yemin ediyorlar; halbuki dinden çıkmalarına sebep olan o kelimeyi söylediler, İslâm'a girdikten sonra tekrar tekrar kâfir oldular ve ellerinin erişemeyeceği şeye yeltendiler. Onlar, Allah ve resulü müminleri Allah'ın lut-

fuyla maddî-mânevî zenginliğe eriştiği için intikam almaya kalktılar. Eğer tövbe ederlerse haklarında hayırlı olur; etmezlerse Allah onları dünyada da âhirette de acı bir azaba uğrattır" meâlindeki âyet indi (et-Tevbe 9/74). Cülâs hemen tövbe ederek iman etti. Resûl-i Ekrem doğruluğu vahiyle teyit edilen Umeyr'in kulağını tutarak, "Doğru duymuşsun yavrum, rabbini seni tasdik etti" şeklinde iltifatta bulundu (İbn Abdülber, III, 1216). Bu olayın ardından kavmi içinde itibarı artan Umeyr yaşı küçük olduğundan herhangi bir gazveye katılmadı. Medine'de duyduklarını Hz. Peygamber'e haber verdiği için münafıklar ona "kulak" diyerek alay ederlerdi. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: "Onlardan bazıları 'O her söylenene kulak veriyor' diyerek Peygamber'i incitirler. De ki: O sizin iyiliğinize olanları dinleyen hayırlı bir kulaktır. O Allah'a inanır, müminlerin sözlerine güvenir. İman edenleriniz için bir rahmettir" (et-Tevbe 9/61).

Umeyr, Hz. Ömer döneminde önce Filistin bölgesine, daha sonra Humus'a yerleşti. Umeyr Humus'a gelen ilk sahâbilerdendir. Bu sırada Suriye bölgesindeki fetihlere katıldı. Bizans'a karşı yaz aylarında yapılan seferlerin (savâif) ilkinde ve Sincar'ın fethi gibi bazı seferlerde kumandanlık yaptı; Dimaşk ve Humus valiliği görevlerinde bulundu. Hz. Ömer, onu sınamak amacıyla valilik yaptığı dönemlerde zaman zaman kendisine hediyeler gönderir, Umeyr de bunları ihtiyaç sahiplerine dağıtırdı. Âdil bir yönetici olan Umeyr'in idareciliğini çok beğenen Hz. Ömer kendisini "nesicü vahdih" (eşi benzeri bulunmaz kişi) diye nitelendirir ve onun gibi yöneticilerin çok olmasını temenni ederdi. Umeyr, Hz. Osman zamanında valilikten alındı, yerine Muâviye b. Ebû Süfyan getirildi. Aynı dönemde bir süre el-Cezîre valiliği de yaptı (*DİA*, XXVIII, 44). Umeyr, zühd ve takvaları ile tanınan Ebû'd-Derdâ ve Şeddâd b. Evs ile birlikte ensarın üç meşhur zâhidinden biridir. Umeyr Hz. Ömer zamanındaki Humus valiliği sırasında bu şehirde (Mizzî, XXII, 374), diğer bir rivayete göre ise Hz. Osman döneminde (İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 32) vefat etti. Abdullah b. Ömer Umeyr'in vefatı sırasında oğlu Abdurrahman'a, "Resûlullah'ın Dimaşk'taki ashâbı içinde senin babandan daha faziletlisi yoktur" demiştir. Umeyr'den oğulları Abdurrahman ve Mahmûd ile Kesir b. Mürre, Habîb b. Ubeyd er-Rehabî, Râşid b. Sa'd, Züheyr b. Sâlim el-Ansî, Saîd b. Süveyd, Ebû İdrîs el-Havlânî ve Ebû Talha el-Havlânî hadis rivayet etmiştir.